

Indledning

Arbejderbevægelsen, venstrefløjen og Europa

Sebastian Lang-Jensen og Karen Steller Bjerregaard

Da Danmark blev medlem af EF i 1973, var det i høj grad resultatet af Socialdemokratiets mangeårige indsats. Samtidig var DKP, SF, dele af fagbevægelsen og en del yngre socialdemokrater blandt de skarpteste modstandere af dansk EF-medlemskab. Siden da har den internationale, den europæiske og den danske politiske og sociale kontekst ændret sig betydeligt, ligesom det politiske landskab i lyset af den europæiske udvikling ser meget anderledes ud i dag, end det gjorde for bare 35 år siden. Det har igen medført helt nye udfordringer for såvel fagbevægelse som de politiske partier. Alt dette er aspekter af historien om den danske arbejderbevægelse, den danske venstrefløj og det europæiske samarbejde fra 1945 til i dag. Det er et vigtigt kapitel i dansk efterkrigshistorie, idet det kredser om en række fundamentale politiske problemstillinger som velfærd, arbejdsmarked og internationalt samarbejde, ligesom det er en historie om store forandringer i både dansk og europæisk selvforståelse, politisk såvel som socialt.

Selv om litteraturen om den danske arbejderbevægelse og den europæiske integration hver for sig er både rig og mangfoldig, findes der ikke mange bøger om de to emner i sammenhæng. SFAH's årbog fra 1991 om "Arbejderbevægelsen og Europa", hvor flere af artiklerne handlede om de mulige scenarier, som etableringen af Den Europæiske Union ville medføre, udgør en undtagelse, og mange ting er ændret siden da, ikke mindst på europæisk plan. Arbejdskraftens fri bevægelighed blev ganske vist nævnt helt tilbage i Rom-traktaten i 1957, men har først for alvor foldet sig ud inden for de sidste 15 år. Det er helt konkret sket ved, at den interne grænsekontrol er blevet fjernet, at udvekslingen af studerende på alle niveauer er øget, og at arbejdstagere fra de nye EU-lande i stor stil har taget arbejde og ophold i de gamle EU-lande. Dog gælder det stadig, som antologien fra 1991 skriver i indledningen, at forholdet til Europa altid har været en af de ømme tæer for den danske arbejderbevægelse. Det gælder den interne splittelse i holdningen til europæisk samarbejde, den danske arbejdsmarkedsmodel overfor en gradvis internationalisering af arbejdsmæssige og sociale rettigheder, og spørgsmålet om

national solidaritet overfor solidaritet med arbejdere i andre lande. Det er spørgsmål, der gennem hele efterkrigsperioden har krævet svar fra fagbevægelsen, Socialdemokratiet og partierne på venstrefløjen, med skiftende aktualitet og forskellige forudsætninger.

”Arbejderbevægelsen, venstrefløjen og Europa” skal ses som et forsøg på at udbedre i hvert fald dele af de betydelige huller i dansk forskning og historieskrivning om disse emner. De mange interessante delstudier, der findes på feltet, fortjener at blive lagt frem i sammenhæng, da de tilsammen kan kaste et nuanceret lys over en historisk udvikling, der har haft enorm betydning for det danske samfund. Ved at trække på den nyeste forskning inden for emnet tegner antologien dermed et billede af, hvor forskningen om arbejderbevægelsen, venstrefløjen og Europa står lige nu. Antologien er således ikke udarbejdet som en egentlig debatbog, men et underliggende formål har været at bidrage til en forståelse af den danske Europadebat i dag, hvad enten det handler om velfærd, strejkeret eller østeuropæiske arbejdere.

Antologien dækker overordnet tre emner. Det første er Socialdemokratiets Europa-politik, der har været afgørende for dansk EF/EU-medlemskab både før og efter afstemningen i 1972. Samtidig har partiets interne debatter om netop Europa-spørgsmålet i betydeligt omfang afspejlet splittelsen i befolkningen som helhed og har i øvrigt trukket spor helt frem til vort årtusinde, hvor en stor del af partiets vælgere stemte nej til euroen i september 2000.

Det andet emne kredser om holdningen til den europæiske integration, som den kom til udtryk længere ude på den politiske venstrefløj. Såvel DKP som SF var helt frem til den kolde krigs afslutning markante modstandere af EF/EU og i øvrigt nøgleaktører i dannelsen af såvel Folkebevægelsen mod EF i starten af 1970’erne som dannelsen af Junibevægelsen tyve år senere. I takt med at SF er blevet et stadig mere EU-positivt parti, er dets brudflader i forhold til modstanderbevægelserne også blevet tydeligere. Det omvendte er tilfældet for DKP’s parlamentariske afløser, Enhedslisten, der fortsat stiller op til Europaparlamentsvalgene via Folkebevægelsens valgliste.

Endelig dækker det tredje emne den faglige dimension og den danske arbejdsmarkedsmodel i forhold til integrationsprocessen, hvor fagbevægelsen selv sagt indtager en central rolle. Her strækker problemstillingerne sig fra fagbevægelsens – og kvindebevægelsens – frygt for europæisk dominans af dansk arbejdsmarked og

velfærd i 1960'erne til vore dages sammenstød mellem østeuropæiske arbejdsgivere og danske faggrupper. Denne udvikling er foregået samtidig med, at EU selv i stadig stigende grad har sat arbejdsrettigheder og sociale forhold på dagsordenen.

Antologiens artikler dækker tilsammen perioden 1945-2005, om end flere artikler er overlappende. Udover de nævnte temaer er stoffet således struktureret i tre dele. Første del dækker tiden 1945-1972 fra slutningen af 2. Verdenskrig til året, hvor Danmark siger ja til EF-medlemskab. Denne periode dækker dermed den formative fase i den europæiske integrationsproces og de mange overvejelser hos de socialdemokratiske ledede regeringer om dansk medlemskab eller ej. Anden del dækker perioden 1973-1992, altså Danmarks første medlemsperiode, hvor EF efter et årti med krise og stagnation gik mod opbygningen af et indre marked og en politisk union. Tredje del dækker perioden 1993 og frem til i dag, hvor Europakortet på kort tid var blevet ændret ganske markant, og dermed også forudsætningerne for såvel EU som den danske arbejderbevægelse og venstrefløj. Kort sagt er det en periode, hvor det meste af den politiske venstrefløj sluttede fred med og i større grad støttede op om det europæiske projekt. Samtidig bliver den danske fagbevægelse stillet over for nye udfordringer i takt med EU's udvidelser og arbejdskraften bevæger sig stadig mere over Europas landegrænser.

Som optakt til de tre perioder fremstiller Niels Finn Christiansen arbejderbevægelsens internationalistiske grundlag og udvikling fra 1870 til 1945 i artiklen *Forhistorien: Arbejderbevægelsen og internationalismen*. Artiklen kortlægger det ideologiske grundlag for den internationalisme, som den socialistiske arbejderbevægelse blev grundlagt på, og hvordan internationalismen i praksis blev organiseret. Samtidig beskrives det, hvordan den danske arbejderbevægelse gennem hele perioden balancerede mellem den internationale klassekamp og det nationale som ramme om denne kamp, med stadig større vægt på det sidstnævnte element.

I bogens del I beskriver Morten Rasmussen derpå Socialdemokratiets Europa-politik fra 1945 til 1972 i artiklen af samme navn. Da netop Socialdemokratiet i en stor del af denne periode sad med regeringsmagten, er kapitlet samtidig en beskrivelse af den officielle danske markedspolitik i tiden op til det danske EF-medlemskab. Artiklen udgør dermed samtidig et baggrundstæppe for de følgende artiklers forskellige temaer og særlige problemstillinger.

Trods den interne debat endte Socialdemokratiet som bekendt med at støtte Dansk medlemskab af EF. Det var ikke tilfældet for de to partier til venstre for

Socialdemokratiet, SF og DKP, der fremlagde en meget hård og kompromisløs modstand mod EF. Netop dette er emnet for Sebastian Lang-Jensens artikel, *Den danske venstrefløj og det europæiske samarbejde 1945-1972*, der desuden diskuterer, hvordan de to partier opfattede og benyttede begreberne ”nation” og ”internationalisme” i forhold til EF. Helt overordnet var der tale om en stærk vægt på de nationale aspekter i de to partiers EF-modstand, i betydelig grad på bekostning af de ideologiske begrundelser.

Fra de politiske partier bevæger vi os derefter med Jytte Larsens artikel *Hvis sag er det nu, det er? Dansk ligeløn i et europæisk og internationalt perspektiv 1945-1973*, ind i den kvindelige del af fagbevægelsen. Heri berøres det dilemma, som er et tilbagevendende tema i antologiens artikler, nemlig spørgsmålet om den nationale kampplads overfor internationale rettigheder. Den danske arbejdsmarkedsmodel har til alle tider været fremhævet som foretrukket forum for fagbevægelsens kamp. Men hvad nu hvis nogle internationale traktater netop fremhæver de prioriteter, som fagbevægelsen kæmper for? Er det så værd at opgive en hvis mængde suverænitet, eller skal man opretholde de autonome rammer og søge at nå målene – i dette tilfælde målet om ligeløn – på nationalt plan? Det diskuterede både kvindebevægelsen og den kvindelige del af fagbevægelsen i tiden op til dansk EF-medlemskab, og det er det centrale i denne artikel.

I anden del indleder Nikolaj Petersen med artiklen *Socialdemokratiets Europa-politik 1972-2000: Fra EF-afstemning til Euro-afstemning*. Det var en periode, hvor partiet fortsat skulle finde balancen mellem de forskellige holdninger til EF, der herskede i partiet. Samtidig er det en periode, der – inklusive euro-afstemningen i september 2000 – rummede hele fire folkeafstemninger. Disse afslørede blandt andre ting et markant holdningsskifte fra nej til ja, blandt så prominente folk som Svend Auken, Mogens Lykketoft og Ritt Bjerregaard. Dog lykkedes det ikke disse nu euro-begejstrede socialdemokrater, at overbevise flertallet af de socialdemokratiske vælgere om at stemme ja til euroen. Blandt de dominerende emner i såvel Socialdemokratiets som fagbevægelsens EF-debat var – og er – velfærd og social sikkerhed på nationalt plan, overfor den sociale dimension som EF selv satte på dagsordenen i sidste halvdel af 1980’erne og fremefter.

Netop denne diskussion er det centrale i Henrik Madsens artikel *Fra social harmonisering til social dimension - arbejderbevægelsens EF-debat 1973-1992*, hvor han lægger vægt på tre nøgleområder i debatten: Finansiering af

velfærden, arbejdsmiljø og beskæftigelse. I forlængelse heraf flytter Lise Hedegaard Rasmussen fokus væk fra bestemte faglige og politiske aktører til fordel for en analyse af selve den danske arbejdsmarkedsmodel. Det sker i artiklen *Autonomi, den danske arbejdsmarkedsmodel og EU - ligestilling og den danske aftalemodel efter det danske EF-medlemskab*, der analyserer, i hvilket omfang netop denne model er blevet suverænitetmæssigt udfordret som følge af EF/EU-medlemskab. På den måde følges der dermed op på Jytte Larsens artikel i første del.

Som et slags overgangskapitel til den tredje del, bidrager en af hovedmændene bag Det Nationale Kompromis, Steen Gade (SF), i artiklen *SF og EU - et historisk rids med fokus på Det Nationale Kompromis 1992* med en personlig beretning om hvilke ideologiske og værdimæssige prioriteter, der lå til grund for den aftale, som gav Danmark de fire forbehold, der endnu eksisterer i dag. Fra selve forhandlingerne i efteråret 1992 kigger han både bagud og fremad, fra den stærke EF-skepsis hos SF i starten af 1960'erne til den interne afstemning i SF i efteråret 2004, hvor et flertal af partiets medlemmer gav deres opbakning til den planlagte Forfatningstraktat.

Blandt de pudsigheder, der har præget SF's EU-historie er de EF/EU-modstanderbevægelser, som partiet først har dannet grundlag for og siden kæmpet både med og imod. Det gælder ikke mindst Junibevægelsen, der først lå i direkte forlængelse af SF's syn på den europæiske integration og siden blev en besværlig konkurrent og modstander på én gang. Denne brudflade beskrives indgående af Søren Sander Rasmussen, der med artiklen *Junibevægelsen og venstrefløjen* i modsætning til Steen Gade tager udgangspunkt i modstanderbevægelserne – ikke i partierne – og i øvrigt beskriver udviklingen fra en forskningsmæssig vinkel.

Endelig aktualiseres problemstillingen om den danske arbejderbevægelses forhold til EU med Jens Arnholtz Hansen, Trine P. Larsen og Søren Kaj Andersens artikel, *Det udvidede EU som udfordring for fagbevægelsen*, om den udfordring som fagbevægelse og politikere står overfor efter EU's store østudvidelse i 2004. Udvidelsen medførte, at arbejdskraft i et sjældent set omfang bevægede sig fra øst til vest, og det får endnu i dag betydelig medieomtale, hver gang danske fagbevægelser blokerer arbejdspladser med underbetalt, østeuropæisk arbejdskraft.

Antologiens artikelrække udgør på denne måde i en vis udstrækning en fortløbende historisk fremstilling om udviklingen fra 1945 til i dag. Men artiklerne,

der alle har forskellige vinkler og problemstillinger, kan også læses hver for sig som delstudier på deres egne betingelser, med egne begrebsapparater og analytiske perspektiver. De enkelte forfattere har bidraget med viden og interessante problemstillinger indenfor netop det, som de beskæftiger sig med, og det har i højere grad været intentionen at lade dette være antologiens styrke, frem for at harmonisere de forskellige bidrag. Til gengæld har redaktionen tilstræbt, at de enkelte artikler rummer indbyrdes henvisninger, så læseren har mulighed for at forfølge særlige problemstillinger, der måtte have vakt interesse.

Det er derfor vores håb, at såvel den almindeligt interesserede læser som studerende, forskere og undervisere på forskellige uddannelsesniveauer kan bruge antologien både til at sætte sig ind i et vigtigt kapitel af danmarkshistorien og som afsæt for yderligere studier. Til det sidste formål er hver artikel udstyret med noter og litteraturhenvisninger. En oversigt over de enkelte forfattere og deres baggrund kan findes bagerst i antologien. God læselyst.